

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar
Year: 8 – Number: 27 p. 117-126, Spring 2024

Sanayi-i Nefise Mektebi'nde İmtihan ve Müsabaka*

Exam and Competition at the School of Fine Arts in The Ottoman Empire

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1424759>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
23.01.2024

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.03.2024

Makale Yayım Tarihi /
Article Publication Date
28.03.2024

Asya Studies

Doç. Dr. Süreyya Genç
Bartın Üniversitesi / Eğitim Fakültesi
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
sgenc@bartin.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7733-0006

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nda resim sanatının gelişimi, 19. yüzyılın sonlarında hız kazanmış ve bu dönemde birçok ressam yetişmiştir. Resim sanatına yön veren dönem sanatçıları, çalışmalarını sergilemek ve birbirleriyle etkileşimde bulunmak için birçok faaliyet gerçekleştirmişlerdir. Bu faaliyetlerin başında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurulması gelmektedir. İlk bağımsız sanatçı grubu özelliği taşıyan bu cemiyet, ressamı bir araya getirmiş ve sanat faaliyetlerine yön vermiştir. Ayrıca cemiyetin çıkarmış olduğu gazeteyle de Osmanlı resim sanatının tanınması ve yayılmasındaki etkisi ulusal ve uluslararası sanat arenasında dikkatleri üzerine çekmiştir. Gazetede Sanayi-i Nefise Mektebi'ne dair birçok makale yer almaktadır. Yazılar, mektebin eğitim programı, öğretmenleri ve mezunları gibi birçok konuyu ele almıştır. Osmanlı sanatının ve kültürünün mirasını, gelecek kuşaklara aktarılmasında, değerli bilgi kaynağı olmuştur. Türk resim sanatına ve eğitimine yön vermiş Sanayi-i Nefise Mektebi'nin eğitim sürecine, dönem gazetesinde yer alan bir yazı perpektifinden bakarak kavram ve sorunları ortaya koymak önemlidir. Bu önemden hareketle, 1 Haziran 1911 (17 Cemâziye'l-âhir 1329) tarihli Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi Heyet-i Tahririye Müdürü Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim'in kaleme aldığı "Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İmtihan Salonunu Ziyaret" başlıklı yazı ele alınmış, nitel yöntem kullanılarak değerlendirilmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebinin 1911 yılı haziran ayında öğrenci işlerinin teşhir edildiği sınav salonu ziyareti sonrasında kaleme alınan bu yazı literatüre bağlı ele alınarak alan yazıya kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanayi-i Nefise Mektebi, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, Sanayi-i Nefise Mektebi İmtihan ve Müsabaka

Abstract

The development of painting in the Ottoman Empire accelerated in the 19th century, and many painters were trained during this period. The artists of the period who shaped the art of painting carried out many activities to develop, exhibit, and interact. At the beginning of this platform is the formation of the Ottoman Painters Society. This society, the first independent artist group, has brought together painters and will direct their artistic activities. In addition, with the newspaper published by the culture, the skill and essence of Ottoman painting art were drawn to attention nationally and internationally. The newspaper contains many articles about the School of Fine Arts in The Ottoman Empire. These articles discussed many issues, including the school's educational program, teachers, and graduates. It has been a valuable source of information in transferring the heritage of Ottoman art and culture to future generations. It is essential to reveal the concepts and problems by looking at the educational process of the School of Fine Arts in The Ottoman Empire, which shaped Turkish Painting Art and education, from the perspective of an article in the newspaper of the period. Based on this importance, the article titled "Visiting the Exam Hall of School of Fine Arts in The Ottoman Empire," written by Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim, Editorial Director of the Ottoman Painters Society Newspaper dated 1 June 1911 (17 Cemâziye'l-âhir 1329) was discussed. was evaluated using the qualitative method. This article, written after visiting the examination hall of the School of Fine Arts in The Ottoman Empire in June 1911, where student works were exhibited, was aimed to be a source for the article by considering it with the literature.

Keywords: School of Fine Arts in The Ottoman Empire, Ottoman Painters Society, Ottoman Painters Society Newspaper, Exam and Competition School of Fine Arts in The Ottoman Empire

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Genç, S. (2024). Sanayi-i Nefise Mektebi'nde İmtihan ve Müsabaka. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 8(27), 117-126.

GİRİŞ

Türk Resim Sanatının çağdaşlaşma sürecinde Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ve sanat faaliyetlerine yön veren Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurulması sanat tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal ve kültürel değişimler sürecinde Mekteb'in kurulması ile sanat eğitiminin de temelleri atılmış, önemli ressamlar yetişmiştir. Farklı kültür ve medeniyetlerin birleştiği bir coğrafyada hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sanat ve resmin modernleşme süreci 19. yüzyılın sonlarına doğru hız kazanmış ve sanatta Batı üslubuna olan ilgi artmıştır. Bu dönemde kanunların verdiği haklara dayalı olarak kurulan ilk sanatçı birliği olma özelliğini kazanmış Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Türk Resim Sanatı'nın modernleşme ve kurumsal bir olguya sahip olma konusunda çaba göstermiştir. Erken dönemi temsil eden sanatçı hareketi olan bu cemiyet, plastik sanatlar tarihinde kurulmuş ilk bağımsız sanatçı grubu olma özelliğini taşımaktadır. Cemiyetin kuruluşunda yer alan sanatçılar Türk Resim Sanatına yön vermiş ve önemli katkıları olmuştur. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti; sanatı, sanat hakkındaki düşünceleri, gelişimi veya sorunları gibi konuları dile getirebilmek için bir gazete yayımlamaya başlamışlardır. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi adı altında dönemin sanat ve eğitim anlayışına dair birçok yazı kaleme alınmıştır. Sanatın ve sanat eğitiminin gelişiminde önemli rolü olan bu gelişmeleri farklı yönleri ile ele alarak literatüre kazandırmak önemlidir. Çalışma bu önemden hareketle, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin eğitim sürecine dair Osmanlı Ressamlar Cemiyeti tarafından kurulan gazetede yer alan bir yazı üzerinden nitel yöntem kullanılarak betimsel ele alınmış ve alan yazıya kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kuruluş tarihi ile ilgili bazı kaynaklar 1908, bazı kaynaklar 1909 yılı yazmaktadır. Cemiyetin, sanatçıları bir meslek birliği altında bir araya getirme süreci, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gerçekleşmiştir. Kurulduğu tarih ile ilgili kaynaklarda, 1908 tarihi olarak kabul edilirken; 1991 yılında Güzel Sanatlar Birliği, "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nden Güzel Sanatlar Birliğine" adlı sergi kataloğuna kuruluş tarihi 1909 -doğru olarak¹- yazmıştır. Avrupa sanat ortamını 1835 yılından beri, belirleyen temsilcileri takip eden sanatçılar, benzer bir sanat ortamı oluşturabilmek için ülkede bir sanatçı birliği kurma ihtiyacını duymuşlardır. Bu birlik hareketi ile daha etkin faaliyetler gerçekleştirerek Türk Resim Sanatı'nı geliştirme arzusunu taşımışlardır (Başkan, 1997: 62). Cemiyetin 20 Ocak 1911 tarihinde çıkardığı gazetenin amacı ilk sayısında; "*Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin teşekkülü, nizamname-i esasiesinde de sarahaten münderiç olduğu veçhile memalik-i Osmaniye'de ressamlığın terakkisi ve Osmanlı ressamlarının temin-i istikballeri esbabının istikmali zımnında ittihatları esasına müstenittir.*" şeklinde ifade edilmiştir (Zihnioglu, 2007: 2). Cemiyetin tüzüğünde de yer aldığı hâliyle Osmanlı ressamlarının olanaklarının arttırılması ve birleşmeleri esasını vurgulamıştır.

Mehmet Ruhi Arel'in öncülüğünde başlayan kuruluş toplantısında; Sami Yetik, Hoca Ali Rıza, Mehmet Muazzez, Şevket Dağ, İbrahim Çallı, Ahmet Ziya Akbulut, Hüseyin Haşim, Ahmet İzzet, Hikmet Onat, Şerif Abdülkadirzade, Mahmut ve İzzet Mesrur gibi sanatçılar yer almıştır. Artan ilginin üzerine, yer ve çevresel şartların daha uygun olacağı düşünülen Cağaloğlu'ndaki Sait Bey Konağı cemiyetin merkezi olarak faaliyete geçmiştir (Başkan, 1997: 62). 1921 yılında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Türk Ressamlar Cemiyeti adını alarak gücünü artırmış ve yoğun sanat faaliyetleri gerçekleştirmiştir. 1926'da Türk Sanayi-i Nefise Birliği" (Berk ve Özsegin, ty: 42) ve 1929'da "Güzel Sanatlar Birliği" ismini alarak faaliyetlerini sürdürmüştür (Arlı, 2000: 160).

Cemiyetin kuruluşunda yer alan ressamların, yurt dışına gidip I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle ülkeye dönerek Türk Resmine önemli katkı sağlamışlardır. Cemiyetin etkinlikleri dışında bu sanatçılar, ülkede ilk sanat akımlarının oluşması bakımından da resim sanatı tarihinde önem taşırlar (Başkan, 1997: 62). Meşrutiyet döneminin 1914 kuşağı ressamları olarak anılacak olan bu sanatçılar, resim sanatında köklü bir değişimin ilk adımını atmışlardır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin öğrenime başladığı ilk 27 yıl içinde yetişen ressamların her biri sanatsal donanımlarıyla ün kazanmış ve resim sanatını belleklere yerleştirecek olan etkinliklere bu yıllarda imza atmışlardır (Şerifoğlu, 2009: 24).

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi

Osmanlı devleti sınırları içinde süreli yayınların varlığı 18. yüzyıl sonuna kadar inmektedir. İlk örnekleri; 1794 yılında İstanbul'daki Fransız Büyükelçiliği tarafından çıkartılan *Bulletin de Nouvelles*

¹ Konu ile ilgili kaynaklarda, şimdiye kadar Cemiyet'in kuruluş tarihi olarak 1908 yılı kabul edilirken, Güzel Sanatlar Birliği'nin 1991 yılındaki "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nden Güzel Sanatlar Birliğine" adlı serginin kataloğunda bu tarih 1909 olarak değiştirilmiştir. Zamanın Üsküdar Mutasarrıflığı'nca Cemiyetin kurulabileceğine ilişkin verilen ressam Nazan Akpınar'dan alınan İlim-ü Haber'de durumu belgeleyerek tarih yanlışlığı düzeltilmiştir (Bkz. Başkan, 1997: 62).

(Haber Bülteni) ve 1796 yılında yayın hayatına başlayan *Gazette Francaise Constantinople* yayınlarıdır. Yabancıların çıkardığı gazeteler İstanbul ile sınırlı kalmamış, İzmir merkezli 1824'de Fransız tüccarların çıkardığı *Le Smyrnéen* (İzmir'li), *Spectateur Oriental* (Doğulu Gözlemci) ve 1828'de *Courrier de Smyrnéen* (İzmir Kuryesi) yayın hayatına başlamıştır. Türkçenin kullanıldığı ilk süreli yayın Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından 1828 yılında *Vakayi-i Mısıriyye* adlı gazetedir. Kahire'de yayınlanan bu gazete, bir sütunu Arapça bir sütunu Türkçe olarak yayınlanmıştır. Bu gazetenin faydasını gören II. Mahmut, *La Moniteur Ottoman* (Osmanlı Habercisi) ve sonrasında 1831 tarihinde Takvim-i Vakayi'yi yayınlattırmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren süreli yayınların çeşitliliği hızla artmıştır. Dönemin canlı tanığı olan Osmanlı yayınlarının, dönemin sanat anlayışını en iyi yansıtan kaynaklar olduğu kaçınılmaz bir gerçektir (Özyiğit, 2012: 1-2). 1870 ve 1873 yıllarında “Diyojen”, “Latife”, “Hulusa't-ül Efkar” ve “Kamer” gibi gazetelerde ilk defa karikatür yer almaya başlamıştır. 1873-1874 yıllarında haftalık yayınlanan, “Musavver Medeniyet” gazetesinde, resim sanatı, müzecilik, eski eserler ve tiyatro konularına yer verilmiş olup resimli yazılar yer almıştır. Daha sonraki zamanlarda yayınlanan “Servet-i Fünun”, “İkdam”, “Sabah”, “Tercüman-ı Hakikat” ve “Meşveret” gibi gazetelerde düşünce, sanat, kültür konularını ele alan yazılar; dönemin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal gelişmeleri etkilediği gibi sanat hayatında da etkili olmuştur (Başkan, 1997: 64). Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, düşünce ve sanat anlayışlarını aktarabilmek, sanatla ilgili sorunları dile getirebilmek amacıyla Şefik Abdülkadirzade Hüseyin Haşim Bey idaresinde (Arlı, 2000: 161), tamamen sanat konularını ele alan “Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi”nin 20 Ocak 1911 (7 Kanunu Sani 1326) tarihli ilk sayısı kuşe kâğıt üstüne sekiz sayfa olarak yayınlanmıştır. Cemiyetin kuruluşundan beş yıl sonra aylık olarak çıkarttığı gazetenin ilk sayısının sayfa başında Hilâl'in ortasında, palet, fırça ve boya tüplerinin yanında ‘*Devletlü, necabeltü Abdülmecit Efendi hazretleri*’nin büstü yer almaktadır (Berk ve Özsezgin, ty: 42).

Görsel 1: Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'nin İlk Sayfası (Zihnioğlu, 2007: 1)

Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Abdülmecit gazetenin maddi ve manevi destekçisi olmuştur. Cemiyet üyeleri buna karşılık Abdülmecit'e olan minnettarlık ve saygı duygularını hem mısralarında hem de başlık içinde Şehzade'nin büstüne yer vererek göstermişlerdir. Cemiyet gazetesinin başlangıçtan itibaren on sayının ilk sayfasında, görsel 1, sayfa üstünde bulunan başlık içerisinde Abdülmecit'in resmi, hilâl formu biçiminde yer almıştır. Büstün sol altında antik bir yapı kalıntısı, sağ altında ise üzerinde boyaların olduğu bir palet, palete kurdela ile bağlanmış fırçalar, boya tüpü, pergel, spatül ve arka planda kompozisyonu çevreleyen zeytin dalları görülmektedir. Büst'ün sol yanında ise, “*Ressamlar Cemiyeti*” yazısının hemen üzerinde ‘*Osmanlı*’ yazmaktadır. 14 Temmuz 1914 yılına kadar 18 sayı çıkan gazetenin (Başkan, 1997: 64-65) kapanmasına karşın Cemiyet, isim ve biçim değiştirerek faaliyetlerini sürdürmüştür. Türk resim sanatı Avrupa sanat akımlarının etkisinde kalarak dönemin estetik anlayışına ayak uydurmaya çalışırken, Türk Akademizmi şeklinde ifade edebileceğimiz görüşünden şaşmamış ve Cemiyetin anlayışına bağlı kalmışlardır (Berk ve Özsezgin, ty: 43).

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi; dönemin önde gelen ressamlarının Türk resmine katkılarını, hayat hikâyelerini, üsluplarını tanıtmış, sanatçıların monografik yazılarına yer vermiştir. Gazete; Sami Yetik'in kalemiyle ele aldığı gibi Sanayi-i Nefise Mektebi'nin eğitim sürecine karşı

eleştirel bir tavrı olmasına rağmen hiçbir zaman şoven, ırkçı bir çizgiye taşmayan, sadece sanat platformunda kalan düzeyli bir muhalif politika izlemiştir. Sami Yetik'in yazılarında², Sanayi-i Nefise Mektebi'nin eğitim-öğretim durumunu, alınması gereken önlemleri konu almıştır. Bu yazılar olumsuz ancak yıkıcı olmayan eleştirel bir dille ifade edilmiştir. Biraz taraflı olsa da bu yazılarda Sanayi-i Nefise Mektebi'nin öğrenci, eğitimci ve eğitim durumu hakkında detaylı bilgiye yer vermiştir (Başkan, 1997: 65).

Sanayi-i Nefise Mektebi

Doğrudan Osmanlı sarayının isteği ve bu isteği geliştiren programlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun sanat dallarının yanına resim sanatı, Tanzimat Dönemi öncesinde katılır. Osmanlı şehzadeleri ve sultanları resim yapmayı, enstrüman çalmayı, klasik Batı müziğinin ünlü bestelerini yorumlamayı ve heykellerini yaptırmayı istekle gerçekleştirmişlerdir. Bu girişimleriyle güzel sanatların benimsenmesi ve yaygınlaşmasına öncülük etmişlerdir (Şerifoğlu, 2009: 19).

II. Abdülhamid döneminin (1876-1909) en önemli olayları I. ve II. Meşrutiyetin ilanı ile 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı olmuştur. II. Abdülhamid idaresi altında geçen yaklaşık 30 yıllık süre içinde geçmişte Batılılaşma adına yapılanların sonuçları alınmaya başlanmıştır. Bu değişimde en büyük payı okullar oluşturmuştur. Geçmişte açılanlara ek olarak bu dönemde Mekteb-i Hukuk-u Şahane (1878), Sanayi-i Nefise Mektebi (1883), Hendese-i Mülkiye Mektebi (1884), Darülfünunda öğretime başlamıştır. Bu okullar içinde resim sanatı tarihi açısından en önemli olay Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulması olmuştur (Arlı, 2000: 147). Aslında sadece sanat eğitimi veren resmi mektep açma düşüncesi 1877 yılında doğmuştur. Bu tarihte Maarif Nezareti'ne Sadaret'ten gelen bir yazıda; "Resim ve mimarlık eğitimi veren ve eğitim dili de Türkçe olan bir mektebin açılması..." istenmiştir. Bu mektebin mimarlık kısmında Çingirya adında bir mimar öğretmenlik yapacak, Guillemet ise hem müdür hem de resim hocası olacaktır. Ancak bu yazının Maarif'e geldiği günler (1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşının en şiddetli günlerine rastlamaktadır. Bu günlerde İstanbul'a gelen göç kabileleriyle ilgilenen Guillemet tifoya yakalanıp ölür. Böylece 1877 yılında doğan mektep kurma fikri Osman Hamdi Bey'in hükümete sunduğu ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nin dünü ile bugünü etkili bir şekilde dile getiren teklifi ile 1883 yılında mümkün olmuştur (Mert, 1998: 46). Resim derslerinin Askeri Okullar başta olmak üzere çeşitli okullarda programa girmesi, 1870'ten sonra resim dersi görmüş ve ressam olmayı seçmiş Ahmed Ali Paşa (Şeker), Süleyman Seyyid, Osman Hamdi gibi kişilerin bulunduğu ilk grup Paris'te eğitim alıp döndüklerinde resim konusunda faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ahmed Ali Paşa geldikten bir süre sonra İstanbul'da ilk karma sergi düzenlerken, Saray Ressamı olarak tanınan Pierre Désiré Guillemet'nin de yarı okul gibi eğitim veren özel eğitim atölyesini açması 1870'lerde resim konusunda yaşanmakta olan gelişmelerin birbirleriyle paralel gittiğinin bir göstergesi olmuştur (Sinanlar, 2008: 22). Ölümüne kadar İstanbul'da yaşayan Pierre Désiré Guillemet Beyoğlu'nda Hamalbaşı Sokak 60 numarada özel resimhanesinde ders vermiş ve resme olan ilgiyi artırmıştır. Bay ve Bayan Guillemet tarafından ders verilen bu resimhane Osmanlı topraklarında açılan ilk özel resim atölyesidir (Özyiğit, 2012: 102 – 426).

1876 yılında II. Abdülhamid ile başlayan Meşrutiyet Dönemi'nde Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulması için 1882 yılında görevlendirilen Osman Hamdi Bey 3 Mart 1883 yılında okulun öğretime başlamasını sağlamıştır (Özel, 1999: 5). Böylece sanat eğitimi sivilleşme dönemine girmiştir. Askeri ressamlar zaman içinde yerlerini bu okuldaki yetişenlere bırakmışlardır (Erbay, 2000: 139). Osmanlı toplumunda Gençel'in de (2021: 45) ifade ettiği gibi, eğitimdeki dönüşümün temelinde askeri sınıfın yeniden biçimlendirilmesi olmuştur. Yabancı uzmanların danışmanlığıyla 18. yüzyılın sonunda Avrupa'nın model alındığı askeri okulların kurulması ile başlayan değişim süreci 19 yüzyılda eğitim için sivil okulların güncellenmesiyle devam etmiştir.

Osman Hamdi Bey, Avrupa'da olduğu gibi güzel sanatları içeren bir kurumun ülkede de açılması gerektiğine ve sanat eğitiminin yetenekli kuşaklar için çok faydalı olacağına inanmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşuna kadar Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mekteb-i Harbiye okullarında yararlı olacağı fikri ile konulan resim dersleri, nitelikli bir sanat eğitimi düzeyinde olmamıştır. Osman Hamdi Bey bu farkındalıktan yola çıkarak, Güzel Sanatlar Akademisi'ni bugünkü adı ile Mimar Sinan Üniversitesi'ni yurda kazandırmıştır (Epikman, 1967: 4). Paris'in önemli akademilerinden olan "L'ecole Des Beaux-Arts" (Paris Güzel Sanatlar Okulu) örnek alınarak kurulan (Aydın, 2014: 75) ve farklı sanat

² Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'nde "Sanayi-i Nefise Mektebi İçin" başlıklı beş makale bulunmaktadır. (Bkz. Yaprak Zihnioğlu, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi 1911-1914: 26 Teşrinisani Sene 1327, s. 68; 17 Kanunusani Sene 1327, s. 77; 16 Şubat 1327, s.87; 1 Mart Sene 1330, s.193; 1 Nisan Sene 1330, s. 229.)

dallarını bünyesinde toplayan Sanayi-i Nefise Mektebi 7 Mart 1883 tarihinde 20 öğrencisi ile Resim, Heykel ve Mimari Bölümlerinde eğitime başlamıştır. Zaman içinde hem sanat dalları hem de öğrenci sayısı³ artmıştır. 1892 yılında Servet-i Fünun ressamı olan Fransız Napier'in hocalığında hakk sınıfı eğitime başlamıştır (Özyiğit, 2012: 115). 1919 yılında ise yeni düzenlemeler ile naht (oyma), tahta ve ağaç oymacılık ilave olunmuştur. Okulun Cumhuriyet döneminin ilk kuruluşunun ise üçüncü yeni düzenlemesi 1924 yılı yönetmeliği ile Tezyinat ve Resim Dar'ül Muallimliği Bölümü eklenmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi'ne 1927 yılında Güzel Sanatlar Akademisi ismi verilmiş ve bünyesine 1929 yılında Dekoratif Sanatlar Bölümünü katılarak seramik eğitimi verilmeye başlanmıştır. 1936 yılında Türk Tezyini Sanatlar Bölümü ilave olmuş, 1969 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi adını almıştır. 1981'de akademilerin Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) çatısı altında hizmet vermeye başlamasıyla okulun adı Mimar Sinan Üniversitesi olmuştur. Üniversite daha sonra kuruluşunun 121. yılında isim değiştirerek Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adını almıştır (Keskin, 2017a: 428).

Ecole Des Beaux-Art'ın 1863 tarihli kararnameini örnek alan Sanayi-i Nefise Mektebi için, 1882, 1911 ve 1924 tarihli 3 yönetmelik (talimatname) hazırlanmıştır. Çağdaş sanatsal okullaşmanın tek örneği olma özelliğine sahip bu yönetmelikler, okulun eğitim ve öğretim programlarını da belirlemiştir. Okul kayıt koşulları, atölyeler, uyulması gereken kurallar, yarışmalar, sınavlar, sergiler konusunda detaylı açıklamalar yer almıştır (Naipoğlu, 2008: 40). 1982 yılı yönetmeliğinde yer alan 25 madde (Cezar, 1995: 461) incelendiğinde, içeriğindeki okula kayıt koşulları ve atölyelerin çalışma düzeni Ecole Des Beaux-Art'ın 1863 tarihli kararnameine uygunluk gösterir. Akademi Seçici Kurulu'nun görevini Yüce Meclis üstlenir. Öğrencilerde aranan koşullar az farkla aynıdır. 1911 yılı yönetmeliğinde ise 1982 yılı yönetmeliğinden çıkarılan bazı konular ele alınmıştır. Öğrenciler için bir kütüphane, bir resim koleksiyonu, bir de alçı koleksiyonu oluşturulduğu ve bunlardan yararlanılabilecek zamanın ilan olunacağı yazılmıştır. Eski Eser Bilimi, İslam Sanatı ve Osmanlı Mimarisini derslerinin uygulanacağı belirtilmiş ve yarışmalarla ilgili detaylı açıklamalar yapılmıştır. 1924 yılı yönetmeliğinde ise yüksek öğretim düzeyinde güzel sanatlar eğitiminin kuruluş ilke ve amaçlarının daha güçlendiği gözlenir. Bu yönetmelik ile Resim Darümuallimin ve Tezyini Sanatlar Bölümlerinin bağımsız bölümler olarak programa eklendiği görülmektedir (Naipoğlu, 2008: 46-49).

Sanayi-i Nefise Mektebi 1911 yılı yönetmeliğinde eğitim-öğretim konusuna geniş yer vermiştir. Mektepte yer alan Nazarî (teorik) derler dersanelerde, Amali (uygulama) derslerinin ise atölyelerde işleneceği belirtilmiştir. Okula kayıt olan öğrenciler bir sene hazırlık okumakla ve hazırlık sınıfı derslerinden tamamını başarmak koşuluyla asıl şubelerine geçebilme hakkı tanınmıştır. Eğitim ve öğretime ekim ayında başlayıp mayıs ayında dersler bitirilip temmuz ayında tatil edilmiştir. Haziran ayı da derslerin sınavlarına ve düzenlenen müsabakaların gerçekleştirilmesine ayrılmıştır. Her öğrenci yaptığı işlerin üzerine isim ve numaralarını yazarak salonda sergi halinde teşhir etmişlerdir (Keskin, 2017a: 431-432). Sanayi-i Nefise Mektebi'nin 1911 yılı haziran ayında öğrenci işlerinin teşhir edildiği sınav salonunu Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi Heyet-i Tahririye Müdürü (yazı işleri müdürü) Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim ziyaret etmiş ve izlenimlerini kaleme almıştır.

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi: “Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İmtihan Salonunu Ziyaret”

Numara 7, 1 Haziran 1911 (17 Cemâziye'l-âhir 1329) tarihli Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi Heyet-i Tahririye Müdürü Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim'in kaleme aldığı “*Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İmtihan Salonunu Ziyaret*” (Zihnioğlu, 2007: 59) başlıklı yazısında mektebin bünyesinde eğitim verilen bölümlerden bahsetmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi sınav salonu ziyareti sonrasında olumlu-olumsuz izlenimlerini ve tüm bölümlerde eğitim gören öğrencilerin almış oldukları dereceleri yazısında konu edinmiştir. Sınav salonunda teşhir edilen öğrenci projelerinden Resim, Heykel ve Hakkâk Bölümleri için duyduğu üzüntüsünü, Mimari Bölümü için ise memnuniyetini okuyucusuna aktarmıştır. İmtihan salonu ziyareti ile ilgili izlenimlerini şu şekilde ifade ederek yazısına başlamıştır:

“*Memleketimizde sanayi-i nefisenin matla-ı intişari [doğup yaygınlaştığı alan]olan bu müessesesi-î âliyenin imtihan salonunu ziyaret hakikaten cezr ü medd-i hissiyatı [duygularda gelgite] mucip oldu. Bu temaşa gönümüzü, hem handan [güldürdü] hem de giryan eyledi [ağlattı]. Vatanımızda bütün sanayi-i nefisenin mazhar-ı terakkiyat olmasını temin etmek maksadı ile vücuda getirilmiş olan bu mekteb-i âlide*

³ Servet-i Fünun, c.8, sayı 198, 1895 tarihli dergide Sanayi-i Nefise Mektebi'ni ver sergisini anlatan bir yazıda; Resim, Mimarlık, Heykel ve Hakkâklık Bölümlerinde 35 öğrencinin çeşitli derecede ödüller aldığını, okulun öğrenci sayısının 120 iken 195'e çıktığını yazmıştır. (Bkz. Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi-II*, 439)

birkaç sanatın eski letafetini muhafaza edememiş olduğunu görmek bizi ziyadesiyle müteessir eyledi. Bazı aksamda [konularda] görülen terakki-i fevkalade ise cidden bais-i memnuniyet oldu...”

Öğrenci işlerinin yer aldığı sergiyi gezen Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim, güzel sanatların gelişiminde önemi olan Sanayi-i Nefise Mektebi’nde verilen bazı sanatlarda beklenen gelişimi gösteremediğini ifade etmiştir. Üzüntü duyduğunu belirten Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim bazı sanatlarda da ortaya çıkan öğrenci işlerini fevkalade bulmuş ve memnuniyetini belirtmiştir. Yazının devamında ele alacağı bu fevkalade işlerin sahipleri Mimari Bölümü öğrencileri olmuştur. Yazıya sınav salonunda yer alan öğrenci projelerinden yağlıboya kısmı ile ilgili üzüntüsünü daha önceki yıllarla kıyaslayarak devam etmiştir.

Dönemin sanatla ilgili yayınlarında bu sergilerle ilgili yapılan eleştiriler, başarının tarafsız bir tavırla ve yıllara göre değerlendirilmesine olanak sağlar. Ne var ki bu eleştiriler henüz doğrudan teknik ve usluba yönelik olmayıp, eğitim öğretimle ilgili değerlendirme niteliğinde olmuştur (Naipoğlu, 2008: 60).

“...Vaktiyle mektebin salonunda yağlıboya birinci ve ikinci ve üçüncü seneler şakirdininin [öğrencilerinin] yirmi otuz kıta tablosunu görmüş olan gözler, bugün ressam sınıfının son senesinde yalnız iki yağlıboya tablo görürse nasıl gıryan olmaz?! Evvelki imtihanlarda fenni-i mimari talebesinin projelerini alelumum [genellikle] yekrenk [tek renk] olarak gören vicdan, bugün imtihan salonunda teşhir edilen projeleri-adeden sinin-i sabıkaya [geçmiş yıllara göre] faik [üstün] olmakla beraber elvan [renkler] ile tezeyyün etmiş [bezenmiş] görürse nasıl şadıman [sevinçli] olmaz?!...”

Sami Yetik de Cemiyet Gazetesinde yer alan bir yazısında⁴ aynı konuya değinmiş ve mektebin düzenlediği yarışmalar ve sergilemelerin yetersizliğini eğitimdeki aksaklıklara bağlamıştır (Naipoğlu, 2008: 61). Resim şubesinin öğrenim süresi 5 yıldır. Teorik ve uygulamalı derslerin olduğu bu program dahilinde her sene atölye dersleri bulunmaktadır. İlk sene 4 saat ikinci sene 2 saat zorunlu teorik ders ve bir tane de seçmeli ders almaktadırlar. 1940 yılında orta ve yüksek devre olmak üzere bölümün eğitim süresi 6 yıl olmuştur (Keskin, 2017a: 435). Türk sanatçıları uzun bir zaman, yaratıcı güçlerini kullanmadan aldıkları belli başlı temel bilgiler ve deneyimler ışığında resim yapmışlardır. Bu dönem Türk sanatını, oluşum koşulları içinde değerlendirilmelidir (Ersoy, 1998: 9). Kuruluşu ile birlikte Osman Hamdi’nin müdürlüğünü yaptığı Sanayi-i Nefise Mektebi’nde 1887’den 1908’e kadar öğretim sorumluluğu yabancılar oldu. Bu dönemde yetişen tek bir sanatçı görülmemektedir. Osman Hamdi’nin müdürlükten çekildiği tarih 1908 yılından sonradır ki, mektepte öğrenim gören Çallı kuşağı mensupları Avrupa’ya gönderilmişlerdir. Bu nedenle, 1908 yılına değin Mühendishane ve Harbiye resimhaneleri, Sanayi-i Nefise Mektebi’nden daha hareketli ve resim öğretiminde daha yararlı olmuştur (Turani, 1977: IX). Her sene uygulamalı ders alan Resim Bölümü ile Mimari Bölümü öğrenci çalışmalarını karşılaştıran Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim yazısına şu şekilde devam etmiştir:

“...Salonun yağlıboya resim ciheti, milletın nazar-ı rağbetinden dür [uzak] olmuş bir hüznabad [hüzün dolu yer]... Fenn-i mimari kısmı ise, rengin [renkli], müşaşa [gösterişli] projeleriyle temaşasına doyulmaz bir şehristan-ı muhteşem...”

Sanayi-i Nefise Mektebi’nde izlenen eğitim anlayışına karşı çıkan asker ressamlardan Sami Yetik, gazetede yazılar ve eleştiriler yayınlamıştır (Tansuğ, 2008: 105). 1 Mart 1914 tarihli gazetede yer alan “Sanayi-i Nefise Mektebi İçin (Zihnioglu, 2007: 193)” başlıklı makalesinde; mektebin eskisi gibi ilgi görmediğini, devletin, muallimlerin ve öğrencilerin yeterince duyarlılık göstermediğini, bu sebeple de ortaya çıkan olumsuz tabloyu aktarmıştır (Kalça, 1996: 50). Daha önce askeri veya diğer okullarda resim eğitimi almış gençler, Sanayi-i Nefise Mektebi Resim Bölümüne isteyerek konuk öğrenci olarak yazılmışlar ancak verilen sanat eğitiminden memnun kalmamışlardır (Tansuğ, 2008: 105).

Sanayi-i Nefise Mektebi’nde metal kalıp oyma ve klişecilik üzerine kurulu olan Hakkâklık Bölümünde sanat kaygısı güdülmeyen, piyasaya yönelik işler öğretilmiştir. Buradaki atölyeler, ülkemizde metal gravür sanatının gelişmesine ve gelenekselleşmesine öncülük etmiştir (Keskin, 2017b: 19). Hakkâklık günümüzde oyma veya gravür sanatı olarak bilinmektedir (Dokumacı, 2017: 178). Akademik anlamda baskı resmin ilk adımlarının atıldığı Hakkâk Bölümü öğrenci işleri ile Heykel Bölümü öğrenci işleri karşısında duyduğu üzüntüyü, mimari projeleri karşısındaki memnuniyetini de Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim şu şekilde kaleme almıştır:

“...Hakkâk, heykeltıraş kısımları da -resim gibi-eski revnakını [parlaklığını] muhafaza edememiştir. Hakkâk sınıflarında üç efendinin, heykeltıraş kısmında iki şakirdin [öğrencinin] eserleri

⁴ “Esquisse ve Ehemmiyeti-Müsabakaları Fransa Sanayi-i Nefise Mektebinde Eskiz ve Sanayi-i Nefise Mektebimize Tatbik Lüzumunu” (Bkz. Zihnioglu, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi 1911-1914, 55-57.

görülyor. Memleketimizde en ziyade lazım olan fenn-i mimarinin şu terakkiyata mazhariyeti hakikaten mucib-i memnuniyet ve şükrandır. Fakat medeniyet halinde yaşayan akvama [milletlere] lüzumu bedihi [açık] bulunan ve Avrupa'da pek büyük bir ehemmiyeti haiz olan fenn-i nefis-i tasvir ile diğer sanatların bizde bütün nazar-ı ehemmiyetden sukutu [düşüşü] cidden bais-i teessürdür...”

Avrupa müzelerinde yer almış, her çeşit sert taşlar ile bakır, gümüş ve diğer madenler üzerine işlenerek gerçekleştirilen hakkâk sanatının ilerleyemeyişinin nedeni, taş üzerine hakkâkların insan resmi işleyememelerinden kaynaklanmıştır (Özkaya, 1993: 648).

Mektebin Resim Bölümünde, Salvatore Valeri, Warnia Zarzecki; Heykel Bölümünde, Yervant Osgan; Mimarlık Bölümünde, Alexandre Vallauri ve Pietro Bello muallim olmuşlardır (Germeç, 2018: 1379). Çoğunluğu yabancı ve gayrimüslim hocalardan oluşturulmuş öğretim kadrosu nedeniyle Osman Hamdi Bey sürekli eleştirilmiştir. Figür konusuna ağırlık vermeyi kendisine amaç edindiğinden ve bu konuya önem verdiğinden böyle bir kadro oluşturduğu düşünülmüştür. Türk resminde Osman Hamdi Bey'in arzuladığı türde figür ancak 1914 kuşağı ressamı ile gündeme gelebilmiştir (Arlı, 2000: 147). Okulda, çoğunluğu yabancı olan elemanlar Gerçekçi ve Akademik anlayışta olması sebebiyle 1914 yılına kadar öğrenim bu anlayışta sürdürülmüştür (Gültekin, 1992: 12). Yabancı muallimlerin okuldaki egemenliği, Çallı Kuşağı'nın Sanayi-i Nefise Mektebi'nde ders vermesiyle gücünü yitirmeye başlamıştır (Ersoy, 1998: 16). Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim, Cemiyetin Gazetesinde yayınlanan yazısında görev yapan yabancı ve gayrimüslim eğitimcilerden hakkıyla istifade edilemediğinden ve bunun sebebi olarak da resim, hak ve heykele olan rağbetsizliğin sonucu olduğunu vurgulamıştır:

“...Sevgili mektebimizin Mösyö Valeri gibi gayretli, muktedir bir resim muallimi, Osgan Efendi gibi faal, nadirü'l-emsal bir heykeltıraş üstadı varken son sınıfların ikişer kişiden ibaret bulunması ve bu büyük muallimlerden vatanımızca bihakkın [hakkıyla] istifadeye müsaraat [teşebbüs] edilmemesi müstelzim-i teessüf-i azimdir [çok teessüf vericidir]. İzhâr bulunan tesirat sanayi-i nefisenin resim, hak, heykeltıraşlık kısımları hakkında memleketimizde görülen adem-i rağbete [rağbetsizliğe] aittir. Yoksa teşhir olunan resim levhaları ile diğer asarın birçoğu sezavar-ı istihsandır [beğeniye layıktır]...”

Sadece erkek öğrencilerin eğitim alabildiği Sanayi-i Nefise Mektebi'ne azınlıklardan gençler daha çok talep göstermiştir. Zaman içerisinde Türk gençlerinin özellikle Resim ve Heykel Bölümlerine rağbet etmeye başlamışlardır. Bu gençler, ailelerinin karşı çıkmasına rağmen Sanayi-i Nefise Mektebi'ne giderek daha çok ilgi göstermişlerdir. Bazıları eğitim alabilmek ve ailelerini ikna etmek için mimar olunacağı yönünde yalan söylemişlerdir. Çünkü toplum içinde önemli bir meslek kolu olarak görülmeyen resim ve heykel sanatçılığı yerine mimarlık tercih edilmiştir (Tansuğ, 2008: 104-105). 1883 yılında sanat eğitimine başlanmış ve Heykel Bölümü kurulmuş olsa da sonraki kırk sene herhangi bir yere de bir tane dahi heykel dikilmemiştir. Halk heykelle bizzat karşı karşıya kalmamıştır. Şehir meydanlarına heykel dikilmesi ilk Cumhuriyet devrinde gerçekleşmiştir (Erbay, 2000: 141).

Sanayi-i Nefise Mektebi mimari şubesi öğrenimi 4 yıldır. Hakk, Resim ve Heykel şubelerinden farklı olarak teorik dersler ağırlıkta olmuştur. İlk sene teorik ve uygulama dersleri işlenirken sonraki seneler sadece teorik dersler işlenmiştir. Cebir ve Müsellesat ve Mihanik, Tarih-i Sanat Nefise, Usul-i Keşif Mimari, Amali ve Nazari İnşaat gibi derslerin yanı sıra Menazır, Katm-ı Ehcar ve Ahşap, Teşrih (seçmeli ders), Fenn-i Mimari derslerini görmüşlerdir. Mimari şubesi öğrencileri temel bilgileri yanında marifet ve sanat, heykel, resim hakkında da bilgiler verilmiştir. 1911 yılı yönetmeliğinde öğrenim süresi 4 yıl olan Mimarlık Bölümü, 1938 yılında yüksek Mimarlık Bölümü adını almış ve öğrenim süresi 5 yıla çıkartılmıştır (Keskin, 2017a: 439-443). Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim mimari şubesi öğrencilerinin işleri ile ilgili düşüncesini yazısında şu şekilde ifade etmiştir:

“...Fenn-i mimari birinci sene şakirdanından Zühdü Efendi'nin Verona'da Sant'Anastasia Kilisesi'nde mugannilere [koroya] mahsus mahallin tafsilat-ı mimariyesi hakkında demir kalemle vücuda getirdiği parça, hakikaten şayan-ı takdirdir. Fenn-i mimari ikinci sene şakirdanından Teyfik ve Mişon efendilerin meydana getirdikleri ornament'lar ise mimari kısmını tezyin eyliyor. Yine fenn-i mimari ikinci sene talebesinden Ahmed Sırrı Efendi'nin barok tarz-ı mimarisinde demir kalemle yapmış olduğu parça hakikaten sezavar-ı tahsindir. Keza mimari ikinci seneden Ali Rasim Efendi'nin daprenatür çinileri fevkaladedir...”

Sanayi-i Nefise Mektebi 1911 yılı talimatnamesine göre sene sonu düzenlenen imtihan ve müsabakalarda; puanlama teorik derslerde olduğu gibi uygulama derslerinde de on üzerinden yapılmıştır. Sınav puanı beşten aşağı olan öğrenciler başarısız sayılmış ve bir üst sınıfa geçememişlerdir. Heyet mümeyyize tarafından salonda teşhir edilen öğrenci işlerini değerlendirerek birinci, ikinci ve üçüncü derece kazananları belirlemişlerdir. Bazı öğrencilere zikr-i cemil verilmiş, tüm bu dereceler mektebin

resmi mührü ile onaylanarak müsabakaya giren öğrenci çalışmalarının üzerine yapıştırılmıştır (Keskin, 2017a: 430-432). Sanayi-i Nefise Mektebi'nden alınan bu dereceler, padişahın iradesi ile oluşturulmuştur. Abdülhamid zamanında yasa, yüksek okul öğrencilerini askerlikten muaf yapmakta olup ve başarılı olanlara da “Maarif Madalyası” verilmiştir. Bahsi geçen bu haklara Sanayi-i Nefise Mektebi mezunları da dahil edilmiştir. Bu durum hem öğrenci sayısının hem de mektebe olan ilginin artmasını sağlamaya yönelik bir karar olmuştur (Özsezgin, ty: 13). Mektep öğrencilerinin işlerinin yer aldığı 1911 yılı haziran ayında düzenlenen müsabaka için derece alan öğrenci bilgisine de Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim yazısında şu şekilde yer vermiştir:

“...*Hak kısmının ikinci sınıfında Mehmed Alaeddin Efendi birinci, bizebân [konuşma engelli] Ali Fuad Efendi üçüncü derecede mükâfata nail olmuştur. Mehmed Alaeddin Efendi'nin eserlerinden “Koyun Sürüsü” nazar-ı takdimimizi celp eylemiştir. Hak kısmının son sınıfında Seyyid Mehmed Efendi birinci derecede mükâfat almıştır. Hakettiği portreler şayan-ı takdirdir. Hak muallimliğini ifa etmekte olan ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nden neşet etmiş [mezun] bulunan bahriye yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey'in gayreti mucib-i teşekkürdür. Heykeltıraş kısmında Ali Haydar Efendi birinci mükafatı kazanmıştır. Eserlerinin biri daprenatürdür.... Fenn-i mimari birinci sene talebesinden Abdülmecid, Zühdü, Subhi, Hasan Fehmi, Agop, Anastaş, Galos efendiler üçüncü, mimari ikinci seneden Ahmed Sırrı, Ali Rasim efendiler birinci, Necmettin Efendi ikinci, Onnik, Mişon efendiler üçüncü, mimari üçüncü sene şakirdanından Veliyüddin, Hırant Alacacıyan efendiler birinci, Mustafa Şemseddin Efendi ikinci, Diran Papasayan, Mardik, Simon efendiler üçüncü derece mükâfat almışlardır. Mumaileyhümden eliyüddin Efendi'nin yedi parça eseri mevcuttur. Mimari dördüncü sene [müntehi (son) sınıf] şakirdanından Mukbil Kemal, Nuri, Hırant Kuyumcuyan efendiler birinci, Haracpa Aharon, Hırant Daiyan efendiler ikinci, Apostol Efendi üçüncü mükâfata nail olmuşlardır. Mumaileyhümden Mukbil Efendi'nin on, Nuri Efendi'nin sekiz, Hırant Efendi'nin üç kuta eseri teşhir olunmuştur. Fenn-i mimari sınıfları şakirdanının asar-ı nefisesi imtihan salonunu cidden tenvir ediyor...”*

Mektep öğrencilerinin hem bir üst sınıfa geçebilme hem de müsabaka şeklinde yapılan yıl sonu öğrenci işlerinin sergilenmesi sonucunda aldıkları dereceler gazete yazısında yer almıştır. Her bölümün öğrenci işlerine değerlendirme sonrasında birinci, ikinci ve üçüncü dereceleri verilmiştir. Şerif Abdülkadir Hüseyin Haşim kale aldığı yazısında da her bölüm öğrenci işlerine verilen dereceleri isimleri ile birlikte ifade etmiştir.

Öğrenciler müsabakaya ve sınava birden fazla işle katılmaktadır. Mektebin mimari şubesinde öğrenim gören öğrencilerin yabancı ağırlıktadır. Sanayi-i Nefise Mektebi zaman içerisinde faaliyetlerini sürdürdükçe Türk asıllı öğrenciler de sanat eğitimine katılmışlardır. Üstün başarı gösteren bu yetenekli öğrenciler öğrenimlerini bütünlük için yurt dışına gönderilmişlerdir (Erbay, 2000: 139-140). Özellikle II. Meşrutiyet'in (1908) toplum yaşamına getirdiği yeni görüş ve bakışlar sonucunda, Sanayi-i Nefise Mektebi'ne batılı bir öğretim kurum kimliği kazandırılması yolundaki çabalar yoğunlaşmıştır. 1924 tarihli yönetmelik uyarınca okul, artık yüksek dereceli olmuştur. Bölümler arasına süsleme sanatları katılmıştır. Okul, kayıtlı öğrenciler dışında, konuk öğrencilerin devam ettikleri “serbest atölye”yi⁵ de kapsamıştır (Özsezgin, ty: 13). Abdülkadirzade Hüseyin Haşim yazısında derece yapan öğrenciler nazarında mektepte görev yapan hocalara da şükranlarını sunmuştur:

“...*Hak muallimliğini ifa etmekte olan ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nden neşet etmiş bulunan bahriye yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey'in gayreti mucib-i teşekkürdür....Mimari muallimi Mösyo Mngeri'nin himmet-i fevkaladesi hakikaten sezavar-ı şükran-ı mahsusdur...”*

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi 1 Haziran 1911 tarihli Heyet-i Tahriye Müdürü Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim kaleme aldığı “*Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İmtihan Salonunu Ziyaret*” başlıklı yazısına, Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerine Cemiyet adına teşekkür ederek vatana hayırlı hizmetlerde bulunmalarını temenni ederek son vermiştir:

“...*İmtihanda ihraz-ı muvaffakiyet eyleyen Sanayi-i Nefise şakirdanının umumuna Osmanlı Ressamlar Cemiyeti namına kemal-i memnuniyetle beyan-ı tebrikat ve teşekürat ederiz. Feyzyab olmalarını, sevgili vatanımıza hidemat-ı nafiada [yararlı hizmetlerde] bulunmalarını ansamimü'l-kalb [yürekten] temenni eyleriz.”*

⁵ Bu atölyenin, İstanbul valisi Ali Haydar Bey'in himayesinde açılan “Serbest Resim Atölyesi” değildir. Sezer Tansuğ; Çallı, Ruhi Bey, Hikmet Onat, Ali Sami Boyar, Avni Lifij gibi hocaların ders verdiği bu atölye, Sanayi-i Nefise Mektebi'ni yeterli görmemektedir. Sanayi-i Nefise Mektebi mezunlarına iş sağlanması, güzel sanatların topluma maledilmesi ve mektebin eğitimiyile birlikte geliştirilmesi amaçlamıştır. (Bkz. Sezer Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatı*, 160).

SONUÇ

Tanzimat Döneminde açılan okullarda resim dersleri verilmeye başlanmış olsa da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sanat eğitimi alanında dönüm noktasını oluşturan ve 1883 yılında öğrenime başlayan Sanayi-i Nefise Mektebi olmuştur. Yıllar boyu ün yapmış birçok ressamın yetişmesine katkıda bulunmuş ve Türk Sanatının evrimini şekillendirmiştir. Ülkemizde güzel sanatları öğreten ilk kurum olması, özel atölyelerin yokluğu, plastik sanatların halihazırda süregelen süsleme sanatlarına göre yaygın olmayışı, sanatçı olarak imkânlarının sınırlı oluşu gibi nedenler göz önüne alındığında Mektep sanat eğitiminde önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sanat ortamının dönüşümünü topluma tanıtmak için önemli bir perspektif sağlayan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi Sanayi-i Nefise Mektebi'ni yazılarında konu alarak alanda önemli bilgi kaynağı olmuştur. Bu önemli mirası dönem gazetesinde yayımlanan bir yazı üzerinden ele alarak Sanayi-i Nefise Mektebi'nin eğitim süreci ve bu sürecin bir parçası olan yıl sonu öğrenci işlerinden olan sergi düzenlemeleri çalışmada literatür eşliğinde değerlendirilmiştir.

Osmanlı döneminde süreli yayın 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu süreli yayınlar içerisinde Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi ağırlıklı olarak resim sanatıyla ilgili konulara ve yazarlara yer vermekle birlikte bütün güzel sanatlar dallarını ele almıştır. Toplumun güzel sanatlara olan ilgiyi uyandırmak ve Mekteb'e olan talebin artırılmasını sağlamak gibi bir misyonu yüklenmiştir. Öte yandan dönemin sanat anlayışı ve sorunlarını da dile getirmişlerdir. Bu anlamda gazetede Sanayi- Nefise Mektebi'nin işleyişi hakkında birçok yazı yer almaktadır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde görev yapan öğretim kadrosunun çoğunluğunun yabancılardan olması ve uzun süre bu hocaların eline bırakılması hatta ilgisizliğe mahkûm olması konusu eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesinde yer alan yazılarda da yer almıştır. Çalışmanın konusunu oluşturan Heyet-i Tahririye Müdürü Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim'in kaleme aldığı "Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İmtihan Salonunu Ziyaret" başlıklı yazıda da özellikle öğrenci işlerinden oluşan yağlıboya çalışmalarının yetersizliğini ifade etmiştir. Cezar (1995:474-475) bu durumu Mektebin kusuru şeklinde ifade etmektedir. Çeyrek yüzyıl boyunca yabancı resim hocalarının kendi kabukları içine çekilerek eğitim verdiklerini ifade etmektedir. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık Bölümünün diğer bölümlere göre daha kaliteli olduğunu söylemek mümkündür. Gayrimüslimlerin bu bölüme fazla rağbet göstermelerine, o yıllarda mimari yapıların yabancılara yaptırılmasına rağmen 20. yüzyılın başlarında kendisinden bahsettirecek Türk mimarlarının yetişmesi dikkat çekicidir.

Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim de yazısında özellikle Mekteb'in Mimari Bölüm öğrencilerinin çalışmalarını fevkalade bulmuş ve memnuniyetini dile getirmiştir. Mimari Bölüm öğrenci projeleri ile Hakk ve Heykel Bölümü öğrenci çalışmalarını da karşılaştıran Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim daha önceki senelere göre Resim Bölümü öğrenci işlerinde olduğu gibi gelişimini muhafaza edemediğini ve bu konudaki ehemmiyetsizliği üzüntüyle karşıladığını ifade etmiştir. Heykel sanatının Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu ile kültürümüze girmiş olmasına rağmen bu sanat ile ilgili gelişmeler Cumhuriyet devrinde gerçekleşmiştir.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin öğretime başlamasıyla birlikte sergi düzenleme konusunda da yeni bir döneme girilmiştir. Yıl sonlarında düzenlenen Mektep öğrencilerinin işlerinden yapılan sergiler ülkede devamlılık göstermiştir. 1885 yılından itibaren akademi sergilerin düzenlenmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Bu sergiler hem öğrencilerin başarılı olup sınıf geçtiği hem de ödüllendirildiği tören mahiyetinde düzenli tekrarlanmıştır. 21. yüzyıl Türkiye'sinde sanat ve sanat eğitimi kurumlarında hâlâ yıl sonu ana sanat atölye öğrenci sergileri düzenlenmektedir. Yarışma veya bir üst sınıfa geçebilme mahiyetinde olmasa da bu sergilerin geleneği kısmen devam ettirdiği söylenebilir.

Şeker Ahmed Ali Paşa'nın organize ettiği ilk resim sergilerine ilişkin bilgiler 1873 yılı Basiret Gazetesi'nde yer almıştır (Özyiğit, 2012: 412). 1890 yılından sonra, akademinin yıl sonu sergi haberlerine yer verildiği yayınlarda görülmektedir. Bu dönemde bazı dergiler, öğrenci eserlerinin fotoğraflarını da yayınlamıştır. 1898-1899 yıllarındaki Akademi sergilerine bir kısım gazeteler hayli ilgi göstermiş ve gerek haber gerekse makaleler halinde bu konuya epeyce yer ayırmışlardır. Akademi hakkında tanıtım ve eleştiri yazıları da yayınlanmıştır (Cezar, 1995: 439-440). Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Osman Hamdi Bey ve sonrasında bir süre daha eleştirilen eğitim süreci, mektep öğrencilerinden birçoğunun Avrupa'ya gönderilmesi ile başlayan değişim ve bu öğrencilerin ülkeye dönerek Akademi görev almasıyla Türk sanatının geleceği üzerine etkili olmuştur. Sanatın ve sanat eğitiminin gelişmesinde önemli bir yeri olan Sanayi-i Nefise Mektebi'ni konu alan tüm gazete ve mecmua yazılarının tek başına ele alınarak irdelenmesi daha sonra yapılacak olan araştırmalara temel kaynak oluşturması açısından önerilebilir.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma doküman incelemesine dayalı olduğu için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Arlı, D. B. (2000). *Oryantalizmden Çağdaş Türk Resmine*. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Aydın, U. D. (2014). Sanayi-i Nefise Mektebi ve Paris Güzel Sanatlar Okulu L'ecole Des Beaux-Arts Üzerine Bir Değerlendirme. *The Journal of Akademik Social Science*, 2(6), 74-81.
- Başkan, S. (1997). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Resim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Berk, N. & Özsezgin, K. (tarih yok). *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cezar, M. (1995). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi-II*. İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim ve Spor Sağlık Vakfı Yayınları.
- Dokumacı, Y. S. (2017). Mehmet Ziya ve Tarih-i Sanayi. *Dört Öge*, 5(11), 169-181.
- Epikman, R. (1967). *Osman Hamdi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Erbay, M. (2000). *Plastik Sanatlar Eğitimi'nin Gelişimi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, A. (1998). *Günümüz Türk Resim Sanatı (1950'den 2000'e)*. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi.
- Gençel, Ö. (2021). Sanayi-i Nefise Mektebi 1882-1928, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Germeç, U. (2018). Batılılaşma Yönünde Türk Resim Sanatının Estetik Bağlam Sorunu. *Ulakbilge*, 6(29), 1363-1387.
- Gültekin, G. (1992). *Batı Anlayışında Türk Resim Sanatı*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.
- Kalça, M. (1996). Ressam Sami Yetik'in Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'ndeki Yazıları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, B. (2017a). 25 Haziran 1327 (1911) Yılına Ait Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Talimatnamesi ve Ders Programı. *The Journal of Kesit Academy*, 3(9), 426-445.
- Keskin, İ. (2017b). 1831-1920 Yılları Arasındaki Türkiye'deki Litografi (Taşbaskı) Sanatı. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 23(38), 9-20.
- Mert, T. (1998). Sanayi-i Nefise Mektebi. *Tarih ve Medeniyet Dergisi*. https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=sanayi+nefise&oq=sanayi adresinden 19 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.
- Naipoğlu, S. (2008). Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Sanat Tarihi Yaklaşımı ve Vahit Bey, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özel, M. (1999). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Resim Sanatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkaya, Y. (1993). II. Abdülhamid'e Güzel Sanatlar Hakkında Sunulan Layiha. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 4(4), 645-685.
- Özsezgin, K. (tarih yok). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Resmi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özyiğit, H. (2012). 1830 ve 1920 Yılları Arasında Süreli Yayınlarda Türk Resim Sanatı Eleştirisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Renda, G. & Erol, T. (tarih yok). *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi-I*. İstanbul: Tıglat Yayınları.
- Sinanlar, S. (2008). Pera'da Resim Üretim Ortamı 1844-1916, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şerifoğlu, Ö. F. (2009). *Türk Resim Sanatının Bir Asırlık Öyküsü II*. İstanbul: Mas Matbaa.
- Tansuğ, S. (2008). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turani, A. (1977). *Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Zihnioğlu, Y. (2007). *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi 1911-1914*. İstanbul: Kitap Yayınevi.